

Araştırma Makalesi • Research Article

Kimlik ve ASEAN: ‘Biz’ Olma Yolunda Engeller

Identity and ASEAN: Obstacles on the Road to Becoming 'Us'

Süleyman TEMİZ^{a*}

^aDoç. Dr., Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Iğdır/Türkiye. ORCID:0000-0002-4439-4035

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 18.12.2024

Kabul tarihi: 13.06.2025

Anahtar Kelimeler: ASEAN, Güneydoğu Asya, Kimlik, Birlik, Aidiyet.

ÖZET

ASEAN içinde ortak bir kimlik meydana getirmeye yönelik çalışmalar, birliğin temel normları olan sürdürülebilir barış, güvenlik ve müdahale etmeme politikaları bağlamında önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Birbirinden birçok yönden farklı olan üye devletleri arasında aidiyet duygusunu geliştirmeyi amaçlayan ASEAN, iç işlerine karışmama ilkesi nedeniyle derin bir entegrasyon ve kolektif kimlik oluşumu konularında engellerle karşılaşmaktadır. Bölge devletlerinin egemenliğe öncelik veren bu bakış açısı, ortak eylem gerektiren bölgesel meselelerin ele alınmasında isteksizliğe neden olmakta, bu ise ortak bir kimliğin tesisinde sorun teşkil etmektedir. Bölge devletleri arasında bölgeselcilığe karşı yükselen milliyetçi politikalar ve süregelen ikili-bölgesel anlaşmazlıklar, ortak bir ASEAN kimliği geliştirme çabalarına zarar vermektedir. Bölge insanı ASEAN'ın hedeflerinden habersizdir ve bu da uyumlu bir ortak kimlik ve bölgesel aidiyet için gerekli olan kolektif biz duygusunun oluşumunu etkilemektedir. Bu çalışmada ASEAN, normları aracılığıyla birlik için çabalarırken, ulusal çıkarların, tarihi mirasın ve vatandaşları arasındaki farklı bilinç düzeylerinin Güneydoğu Asya'da “biz” olma yolunda ortaya çıkardığı engeller ve bunların çözüm yolları, değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 18.12.2024

Accepted: 13.06.2025

Keywords: ASEAN, Southeast Asia, Identity, Unity, Belonging.

ABSTRACT

The efforts of forging a common identity within ASEAN face tremendous challenges within the context of the association's core norms related to sustainable peace, security, and non-interference. ASEAN, aiming for a member-state belonging which is sharply different in so many dimensions, faces barriers for deep integration and collective identity formation in view of its principle of non-interference. This sovereignty prioritizing perspective of the regional states has resulted in a reluctance to address regional issues that require joint action, which in turn poses a problem for the establishment of a common identity. The rise of nationalist politics and ongoing bilateral-regional disputes among the states of the region in the face of regionalism undermine efforts to develop a common ASEAN identity. This fact of regional unawareness about ASEAN's goals hinders the creation of a collective sense of self for a cohesive common identity and regional belonging. This paper will

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: suleyman.temiz@igdir.edu.tr

Atif: Temiz, S. (2025). Kimlik ve ASEAN: ‘Biz’ Olma Yolunda Engeller, *Journal of Economics and Political Sciences*, 5(1), 36-45

explore how national interests, historical heritage, and unequal consciousness on the part of its people impede the development of Southeast Asia into a “we”, and how such hindrances may be surmounted as ASEAN seeks unity under its norms.

1. Giriş

ASEAN'ın 1967 yılında kurulmasının ardından bölgesel birlik adına çok sayıda adım atıldı. Ancak bunların en ilgi çekenini “Tek Vizyon, Tek Kimlik, Tek Topluluk” sloganının kabul edilmesi idi. Bu sloganın gerçek anlamda değer verilen bir hedef olarak kabul edildiğini ifade etmek mümkündür. Aslında bu slogan, ASEAN'ın en büyük sorununa da işaret etmektedir ve ASEAN'da eksikliği en fazla hissedilen bir temaya vurgu yapmaktadır. Bu slogan, Aralık 2005'te Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da düzenlenen ASEAN Zirvesi'nin ana temasıydı. Zirvede ise ASEAN liderleri, ASEAN Şartı'nın hazırlanmasına yönelik Kuala Lumpur Deklarasyonu'nu imzaladılar. ASEAN Şartı'nın kabul edilmesiyle birlikte “Tek Vizyon, Tek Kimlik, Tek Topluluk” sloganı, teşkilatın resmi ideolojisi haline geldi ve tüm resmi yayınlarda, afişlerde ve etkinliklerde yer aldı.

Ancak bu sloganın her bir kelimesi yani “vizyon”, “kimlik” ve “topluluk”, farklı bir ağırlık ve değişen görev ve sorumlulukları ifade etmektedir. Bu durumda bir vizyon üzerinde anlaşmak, gerçek bir kolektif kimlik ve topluluk oluşturmaktan daha kolaydır. Bir vizyon belirlemek, yalnızca elitlerin güdümündeki anlaşmaların veya ortaklıkların bir sonucu olabilmektedir. Buna karşın bir kimlik ve topluluk inşa etmek daha fazla halk katılımını, kabullenmeyi ve içselleştirmeyi gerektirir.

Bu çalışma ASEAN birliği çerçevesinde kimlik ve topluluk arasındaki ilişkiyi basit örneklerle ele almakta ve incelemektedir. Ortak kimlik fikrinin ASEAN'ın resmi belgelerinde sadece ifade edilip edilmediğini değerlendirerek bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmada daha sonra belirtileceği üzere ASEAN'ın ortak kimliği, örgütün resmi belgelerinin çok ötesine geçmiştir ve geleceğe dair devamlılık konusunda da endişelere neden olmaktadır. Bu ortak kimlik duygusu, ağırlıklı olarak ASEAN'ın elitleri arasında mevcuttur, ancak anlaşılacağı üzere esas sorun bu ortak kimlik meselesinin veya ‘biz’ algısının mevcut bölge halkları arasında ne kadar kabul gördüğü veya görmediğidir.

2. Uygulanabilir Ortak Kimlik

1967 yılında hükümetler arası serbest bir organizasyon olarak kurulan ASEAN, günümüzde 2008 yılında yürürlüğe giren bir tüzüğe tabidir. ASEAN, kurucu üyelerinin hedeflerini gerçekleştirmek için tesis edilmiş bölgesel bir birliktir. Üye devletlerin kendi içlerindeki çatışmalar ve dış müdahalelerle meşgul olmak zorunda kalmadan, ekonomik kalkınma sağlayabilecekleri barışçıl bir bölge tesis etmek esas maksat olarak kabul edildi. Esasında bu durum tüm imzacı devletlerin ortak beklentisiydi. İlk olarak kurucuların zihinlerinde şekillendirdikleri ASEAN'ın amacı iç meseleleri ele almak, ayrıca üye devletlerin mevcut rejimlerini, ekonomik kalkınmalarını ve ulus inşalarını destekleyecek elverişli bir bölgesel ortam meydana getirmektir. ASEAN'ı 1967 yılında kuran Bangkok Deklarasyonu, bu hedeflerin ana hatlarını oluşturdu. Bangkok Deklarasyonu'nda ASEAN'ın amacı, adalet ve hukukun üstünlüğüne saygı ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilkelerine bağlılık yoluyla bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek olarak ifade edildi (Temiz, 2024). Bu amaç, ASEAN liderlerinin dostane bir jeopolitik ortam sağlama arzusunun da bir yansımasıydı. Zira kurulduğu dönem incelenecek olursa ASEAN bölgesinin son derece büyük zorluklar yaşadığı anlaşılabacaktır.

1976 yılında ASEAN, Güneydoğu Asya ülkeleri arasında yasal olarak bağlayıcı bir devletlerarası davranış kodu olarak Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı (TAC) kabul etmiştir. Bangkok Deklarasyonu'ndaki bölgesel entegrasyona yönelik idealist taahhüde rağmen ASEAN'ın kurucularından ve Singapur Dışişleri eski Bakanı Rajaratnam, 1992'de ASEAN'ın “ideal bir bölgeselcilik inancından ziyade korkudan” kurulduğunu da ifade etmiştir (Acharya ve Layug, 2012). Rajaratnam'ın açıklaması, Karl Deutsch'un devletlerin bölgesel entegrasyon güdülerine ilişkin teziyle son derece uyumluydu. Zira Deutsch, devletlerin savaş ve anarşiden kaçınmak için bütünleştiğini savunmaktadır (Deutsch vd., 1957: 7). Bununla birlikte ASEAN'ın kuruluşu sırasında güvenlik işbirliğinden bilinçli olarak bahsedilmemişti.

Güvenlik işbirliği, ASEAN'ın 1997 yılında Kuala Lumpur'da düzenlenen otuzuncu yıldönümünde resmi anlatıda ortaya çıkmıştır. Kuala Lumpur'da ASEAN liderleri "ASEAN Vizyon 2020" olarak adlandırılan bir ASEAN vizyonu belirlediler. Bu vizyon, ASEAN'ı dışa dönük, barış, istikrar ve refah içinde yaşayan, ortaklık ve dinamik kalkınma içinde birbirine bağlı ve duyarlı toplumlar tesis etme gayreti içerisinde olan Güneydoğu Asya uluslarının bir uyumu olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda bu vizyon belgesinde yer alan "topluluk" kelimesi de ASEAN belgeleri içerisinde ilk kez kullanılmıştır (ASEAN, 2012c).

Zaman içinde ASEAN Topluluğu fikri somutlaştıkça, ASEAN bilinçli olarak daha derin ve daha geniş bir entegrasyona doğru ilerlemeye başladı. ASEAN Topluluğu'na doğru geçiş, 2003 yılında Bali'de düzenlenen dokuzuncu ASEAN Zirvesi'nde başlatıldı ve üç sütun ortaya kondu. Bunlar; Siyasi-Güvenlik Topluluğu, Ekonomik Topluluk ve Sosyo-Kültürel Topluluk olarak belirlendi. Entegrasyona yönelik bir sonraki önemli adım ise 2007 yılında ASEAN liderlerinin ASEAN Şartı'nı imzalamasıyla gerçekleşmiştir. ASEAN Şartı'nın imzalanması, birliğin bölgedeki ve dünya sahnesindeki rolünü sağlamlaştırması için yeni bir ivme de kazandırmıştır. ASEAN Şartı, bölgesel normları ve üye devletlerin taahhütlerini kodifiye etti. Ayrıca, ASEAN'ı kurallara dayalı bir örgüt olarak tanımlamış, örgütü tüzel bir kişilik haline getirmiş ve "topluluk" inşa etmek için bir temel de oluşturmuştur.

Ocak 2007'de Filipinler'in Cebu kentinde düzenlenen ASEAN Zirvesi sırasında ise ASEAN liderleri 2015 yılına kadar bölgesel entegrasyonun sağlanması konusunda süreci hızlandırma kararı aldı. Entegrasyon sürecinde ilerlemenin kamuoyuna açıklanan gerekçesi ise ASEAN'ın merkeziliğini pekiştirmek ve ASEAN'ın bölgenin sürekli gelişen yönetim mimarisinde itici güç olarak kalmasını sağlamak olarak ifade edildi.

3. Topluluk Oluşumunda Kimliğin Rolü

Kolektif kimlik, dirençli bir topluluk oluşturmanın en önemli bileşenlerinden biridir. Kolektif kimlik ve topluluk oluşumu arasındaki bağ, Deutsch tarafından ilişkilendirilmiştir (Deutsch vd., 1957). Deutsch'un bakış açısı Soğuk Savaş

bağlamında güvenlik topluluğu oluşumuna odaklanmış ve güvenlik topluluğunu "bütünleşmiş bir grup insan" olarak tanımlamıştır. Ancak entegrasyon durumuna ulaşmadan önce, bu insanların en azından bir konuda anlaşmaları gereken bir topluluk duygusuna erişmeleri gerekmektedir. Bu şekilde her potansiyel soruna karşı barışçıl bir çözüm bulunabilirdi. Deutsch'un çerçevesi, siyasi entegrasyonun öncülü olarak sosyal asimilasyonun önemini de vurgulamaktaydı. İlgili insan toplulukları arasında yeterli düzeyde sosyal homojenlik sağlanmadan siyasi entegrasyonun gerçekleşemeyeceğini savunmakta ve bunu çeşitli sosyal değişkenler aracılığıyla tanımlamaktaydı. Deutsch'un bu analizi, başarılı siyasi entegrasyonun temelde kolektif karar alma ve yönetim yeteneğine sahip uyumlu bir topluluk sağlayan sosyal süreçlere dayandığının altını çizmekteydi. Bugün bile bu kimlik kavramı konstrüktivist teorinin temelini oluşturmaktadır. Bu ekolden gelen Alexander Wendt, kolektif kimlik oluşumu üzerine yaptığı araştırmada kimliklerin çıkarları ve eylemleri tanımladığını ileri sürmüştür (Wendt, 1994: 385). Wendt, kimlik ve çıkarların oluşumunun yoğun etkileşimle şekillendiğini de savunmuştur. Bu şekilde en sonunda bu etkileşim işbirliğine, işbirliği de bir topluluğa dönüşecektir (Wendt, 1994: 390). Başka bir deyişle, ortak kimliğin oluşumundan önce devletler arasında yoğun bir etkileşim ve işbirliği olması gerekmektedir. Daha sonra ortak kimliğin ve aidiyetin giderek daha belirgin olması, devletler arasındaki yoğun işbirliğinin bir topluluğa dönüşmesine yardımcı olabilir.

Bu bağlamda kimlik ve topluluk oluşumunun doğrusal yörüngesi göz önüne alındığında, ASEAN'ın elli yedi yıllık yoğun etkileşim ve işbirliğinin, en sonunda bir topluluk oluşturmaya yardımcı olacak kadar güçlü bir ortak kimlik duygusu geliştirip geliştirmediği de merak konusu olmaktadır. Devletler arasında yukarıda bahsedilen yoğun etkileşim ve işbirliğinin yanı sıra ortak kimlik oluşumunun bir başka kaynağı daha vardır. Birçok konstrüktivist, topluluk üyeleri arasında "biz duygusunu" üretebilecek kimliğin şekillenmesinden, normların sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Acharya, ASEAN'ın devletlerarası ilişkilerini düzenleyen ortak normların bu ülkelerin ortak kimliğini oluşturduğunu ve bir topluluk

duygusu tesisine yardımcı olduğunu savunmaktadır (Acharya, 2001). Bu bağlamda, ASEAN normları olarak adlandırılan ilkeleri ve ASEAN üyesi devletlerin bu ilkeleri nasıl içselleştirdiklerini ve bunlara nasıl bağlı kaldıklarını belirlemek de önem arz etmektedir.

Ortak ASEAN kimliğine ve topluluk oluşumuna ilişkin daha detaylı bir analize geçmeden önce “topluluk” kavramını ele almak önemlidir. Belirtilmelidir ki toplum, topluluktan farklıdır. Her iki kavram da insan etkileşimi ve organizasyonunun farklı yönlerini temsil ettiğinden, toplum ve topluluk arasındaki ayrımları anlamak önemlidir. Toplum, ortak bir bölgeyi ve kültürü paylaşan, birbirleriyle etkileşim halinde olan büyük bir bireyler grubudur. Çeşitli toplulukları kapsar ve farklı insan grupları arasında karmaşık bir ilişkiler ağı ile karakterize edilir. Topluluk ise belirli bir coğrafi bölgede birlikte yaşayan ve ortak ilgi alanlarını, inançları veya özellikleri paylaşan daha küçük bir insan grubunu ifade eder. Bir topluluğun üyeleri tipik olarak daha yakın etkileşimlere ve duygusal bağlara sahip olabilir. Ayrıca toplum heterojendir; çeşitli kültürlere, inançlara ve bakış açlarına sahip çok sayıda topluluktan oluşur. Bunun aksine, bir topluluk daha homojendir ve üyeleri benzer özellikleri ve değerleri paylaşmaktadır. Topluluklar genellikle toplumlardan daha küçüktür. Bir topluluk,

bir mahalle veya köy kadar küçük olabilirken, toplum birden fazla topluluk da dahil olmak üzere daha büyük nüfusları kapsar.

Toplumda etkileşimler genellikle iş veya sosyal ağlara dayalı olarak gerçekleşir ve derin duygusal bağlantılardan yoksun olabilir. Buna karşılık bir topluluk içindeki etkileşimlerde üyeler, ortak deneyimleri ve duyguları paylaştığı için tipik olarak daha kişisel ve duygusal olarak yönlendirilebilir. Toplumda iletişim daha resmi ve gönüllü olabilirken, topluluklarda gayri resmi olma ve ortak ilgi alanlarına veya duygusal bağlara dayanma eğilimindedir. Bir topluluk, üyelerinin birlikte ikamet ettiği belirli coğrafi sınırlarla tanımlanır. Toplum böyle bir yerellik gerektirmez; fiziksel sınırlamalar olmaksızın daha geniş alanlarda var olabilir. Topluluklarda, bireyler genellikle grubun işleyişine katkıda bulunan birden fazla rol oynarlar (örneğin, komşuların birbirine yardım etmesi gibi). Toplumlarda bireyler, kişiler arası ilişkilerden ziyade örgütsel amaçlara hizmet eden daha tanımlanmış rollere sahip olabilirler. Topluluklar tipik olarak üyeler arasında bir aidiyet ve karşılıklı destek duygusunu teşvik eder. Topluluklar ise büyüklükleri ve çeşitlilikleri nedeniyle bu düzeyde bir uyumdan yoksun olabilirler.

Tablo 1: *Toplum ve Topluluk Arasındaki Farklar*

	Toplum	Topluluk
Tanım	Farklı etkileşimlere sahip büyük grup	Ortak ilgi alanlarına sahip küçük grup
Oluşum	Heterojen (çeşitli kültürler)	Homojen (benzer özellikler)
Boyut	Daha Büyük	Daha Küçük
Etkileşim	Genellikle resmi ve ağ tabanlı	Kişisel ve duygusal odaklı
Coğrafi Sınırlar	Tanımlanmamıştır; geniş alanları kapsayabilir	Belirli bir bölgeye göre tanımlanmıştır
Bireylerin Rolü	Kurum içinde tanımlanmış roller	Uyuma katkıda bulunan çoklu roller
Bütünleşme	Çeşitlilik nedeniyle daha az bütünleşme	Güçlü aidiyet duygusu

Kaynak: *Tonnies ve Loomis (1999).*

Toplum, kişisel çıkar hesaplarına dayanmaktadır. Buna karşın topluluk ise geleneklerden ve ortak değerlerden oluşan bir gönül bağı ile karakterize edilmiştir. Buna göre toplum, karşılıklı çıkar uyumları üzerinden rasyonel düzenlemelerle daha çok ilgilidir. Ayrıca aktörlerin davranışlarını ve etkileşimlerini yöneten sözleşmeler yapmalarına olanak tanıyan bir tür paylaşılan değerlere de dayanır. Buna karşın bir topluluğun kendini diğerlerinden ayıran özelliği ise bir 'biz' duygusu oluşturarak birlikte aidiyet hissetmesi ile ilgili bir durumdur. Ayrıca aidiyet duygusu olmadan bir topluluk tesisi de mümkün olamaz (Buzan, 2004: 74).

Bir topluluk oluşturmak için kimliğin bir toplum içinde ne ölçüde yerleşik olması gerektiği de önemli bir sorudur. Ayrıca kolektif kimlik bir topluluğun oluşumunu da ne derece etkileyebilmektedir? Avrupa halklarının ve kamuoyunun entegrasyon sürecini etkilemedeki rolü son derece önemlidir. Üye ülkelerdeki kamuoyları, ülkelerinin Avrupa Topluluğu'na (AT) entegrasyonunu olumlu bir şekilde etkilemiştir. Bu bağlamda Avrupa'daki entegrasyon sürecinde AT üyesi ülkelerin vatandaşları, aralarındaki kimlik sorununa dikkat çekmektedir (McLaren, 2006). Bu nedenle ASEAN üye devletlerinin hükümetleri, entegrasyon sürecini tehlikeye atmak istemiyorlarsa kendi kamuoyunun görüşlerini dikkate de almalıdır. Aksi takdirde tüm bu süreç sadece elit bir sınıf arasında ütöpik bir düşünceden öteye gidemeyecektir.

4. Kolektif Kimlik ve ASEAN

Bu değerlendirmeler ışığında ASEAN'ın nasıl bir topluluk oluşturma yörüngesinde yol izlediği de önemli bir konudur. 1967 yılında ASEAN'ın kurucuları, bölgesel kimlikleri hakkında sadece mütevazı bir fikre sahipti (Acharya, 2001: 28). Bununla birlikte, bölgesel işbirliği yoluyla ortak bir kimlik geliştirmeyi de değerlendirmişlerdi. Dolayısıyla o dönemde ASEAN, bölgesel bir kimlik meydana getirmenin bir yolu olarak da görülmekteydi. Belki de bu kurumsal yapı, ellerindeki tek güçlü seçenektir. Zira SEATO'nun işlevsizliği ve ABD yönetiminin bu yapı altında bölgede yaptığı saldırı ve şiddet olayları devam ediyordu. Aynı zamanda SEATO, bölgeye yabancıydı. Bölge içerisinde doğmuş bir teşkilat değildi ve Amerikan

emperyalizmini yansıtıyordu (Temiz, 2019). Bir diğer bölgesel teşkilat olan Maphilindo ise bu geniş çerçeveyi yansıtmaktan acizdi. Maphilindo ise Malay fikri çerçevesinde tesis edilmişti ve bölge ülkeleri içerisinde sadece Endonezya, Malezya ve Filipinler ile sınırlıydı. Bu nedenle gerçek anlamda bölgesel olan ve bölge ülkelerinin iyi niyetlerini yansıtan ciddi ve emperyalist olmayan bir teşkilata ihtiyaç vardı.

ASEAN'ın bölgeselciliğini tasvir etmek için çeşitli terimler de kullanılmıştır. ASEAN yeni doğan bir güvenlik topluluğu olarak da kategorize edilmiştir. Çünkü ASEAN bölgesel işbirliği yoluyla karşılıklı güvenliği arttırmış, üye devletlerin ulusal kimliklerini aşındırmadan bölgesel kimliği teşvik etmiş ve ASEAN'ı ulusları ve egemenliği azaltan uluslararası bir teşkilat haline getirmeden yumuşak bir bölgeselcilik uygulamıştır (Acharya ve Layug, 2012: 8; Adler ve Barnett: 1998). Buna ek olarak ASEAN esnek bir şekilde bir araya gelmiş bir güvenlik topluluğu olarak da nitelendirilmiş (Bellamy, 2004: 88), ASEAN'ın kolektif bir kimliğin varlığına dayalı bir topluluktan ziyade kural temelli bir topluluk oluşturduğu da savunulmuştur (Nischalke, 2002: 93). ASEAN'ın kuruluşu, Avrupa Topluluğu içindeki "Avrupalı" gibi önceden var olan bir fikirden değil, bölge devletleri arasındaki ilişkileri yönetmeye çalışan normlardan etkilenmiştir. Bu nedenle başlangıç aşamasında bir amaç değil, sadece standart sürecin ve bölgesel gelişmelerin ortaya çıkarttığı bir sonuçtur.

ASEAN'ın resmi belgeleri ortak bir kimliği teşvik etme girişimlerinin, birliğin kuruluşundan yıllar sonra ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Bangkok Deklarasyonu'nda ASEAN kimliğinden hiç bahsedilmemektedir. Bir "ASEAN bilincinin teşvik edilmesi" ifadesi, Bangkok Deklarasyonu'nun kabulünden otuz yıl sonra ortaya çıkmıştır. Bu ifade 1997 Hanoi Eylem Planı'nda yer almış ve daha sonra 15 Aralık 1997'de Kuala Lumpur'da düzenlenen ASEAN zirvesinde kabul edilmiştir. "Kimlik" terimi ise 2003'teki Bali mutabakatında örgütün kuruluşundan otuz altı yıl sonra ilk kez ifade edilmiştir. 2003 Bali mutabakatı, ASEAN Topluluğu'nun 2020 yılına kadar oluşturulması ve ifade edilen üç sütun için bir temel teşkil etmesini sağlamıştır. Bu

mutabakatta ASEAN'ın duyarlı toplumlar topluluğunu geliştirmeye ve ortak bir bölgesel kimliği teşvik etmeye devam edeceği de belirtilmiştir (ASEAN, 2012b).

Bu belge, bölgesel bütünleşme yolunda atılmış şüphesiz tarihi bir adımdı. O zamandan günümüze ASEAN bürokratları bir topluluk oluşturma, ortak bir kimlik duygusu gerektirdiğinin farkına varmış ve bilinçli bir şekilde kolektif bir kimliği teşvik etmeye çalışmışlardır. Laos'ta 2004 yılında kabul edilen Vientian Eylem Programı, ASEAN Topluluğu'nun her bir ayağı için programlar ve tedbirler belirleyerek bu olguyu yeniden canlandırmıştır (ASEAN, 2004). 2007 yılında ise ASEAN liderleri 2015 yılına kadar ASEAN Topluluğu'nun tesisi hedefinde süreci hızlandırma konusunda da anlaşmışlardır.

5. Ortak Kimliğin Geliştirilmesinde Devlet Dışı Aktörlerin Rolü

Uluslararası örgütler içinde ortak bir kimlik geliştirilmesinde devlet dışı aktörlerin rolü son yıllarda giderek önem kazanmıştır. Sivil Toplum Kuruluşları (STK), çok uluslu şirketler ve sivil toplum gruplarını içeren bu aktörler, uluslararası politika ve uygulamaları önemli ölçüde etkilemektedir. Devlet dışı aktörlerin kilit işlevlerinden biri, farklı çıkarları ve bakış açılarını temsil etme ve böylece uluslararası teşkilatlar içindeki diyalogu zenginleştirme becerileridir. Çeşitli sektörlerden farklı sesleri bir araya getirerek, üye devletler arasında ortak bir kimliği teşvik eden daha kapsayıcı bir ortam sağlanmasına yardımcı olurlar. Örneğin, uluslararası anlaşmaların müzakere süreçlerinde sivil toplum kuruluşları, temsil edilme imkânı sınırlı olan toplulukların hak ve çıkarlarını savunarak, bu kesimlere ilişkin kaygıların anlaşma metinlerine dâhil edilmesine katkı sunar. Dahası devlet dışı aktörler, küresel yönetişimde norm belirleme ve standardizasyona katkıda bulunurlar. Politika tartışmalarına aktif katılımları, uluslararası işbirliğinin temelini oluşturan değerleri ve ilkeleri şekillendirmelerine olanak tanır. Bu katılım sadece şeffaflığı artırmakla kalmaz, aynı zamanda devletler arasında güven tesis ederek ortak hedef ve sorumluluklara dayalı kolektif bir kimliğin oluşmasını da kolaylaştırır. Bu çabaları, devletler arasında ortak hedefler konusunda daha fazla uyum sağlanmasına yol açarak örgütler içinde birleşik bir kimliği daha da sağlamlaştırabilmektedir.

ASEAN liderleri 1997 Hanoi Eylem Planı, ASEAN 2020 Vizyonu ve 2003 Bali mutabakatını kabul etmeden önce devlet dışı aktörlerin bir ASEAN Topluluğu oluşturma fikrini ortaya attıkları ve ASEAN karar alıcıları arasında bir topluluk duygusunun teşvik edilmesine yardımcı oldukları unutulmamalıdır (ASEAN, 2012a). Ayrıca süreç esnasında devlet dışı aktörlerin ASEAN'ın tarihine ve süregelen ortak kimliğine katkıları stratejik bir önem arz etmektedir. Bunların arasında ASEAN Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü ve ilgili kurumlarının ASEAN üyesi ülkeler arasında daha yakın işbirliği kurulmasında sarf ettikleri özverili çalışmalar dikkat çekmektedir (Makito, 1999). Bu kurum, 1988 yılında kurulan ve üye ülkelerin akademisyenlerinden oluşan ve bölge için politika önerileri üretmek üzere tartışmalar ve araştırma projeleri düzenleyen bir düşünce kuruluşuydu. Ayrıca ortak bir kimlik ve aidiyetin teşkil edilmesi üzerinde kapsayıcı çalışmaları ve analizleri ile de bilinmektedir.

6. Normların Rolü

ASEAN normları ise bir başka ortak kimlik kaynağını ifade etmektedir. Kuruluşundan bu yana ASEAN, bölge içi ilişkiler için bir dizi norm geliştirmiştir. Bunlar arasında; anlaşmazlıkların çözümünde güç kullanılmaması, bölgesel özerklik ve kolektif özgüven, üye ülkelerin iç işlerine karışılmaması ve kayıt dışılığa, uzlaşmayla karar alma ile çatışmacı olmayan bir diyalog sistemine dayalı bölgesel bir etkileşim ve işbirliği süreci olarak ASEAN Yolu yer almaktadır.

Farklı zaman dilimlerinde bölgedeki farklı olaylar bu normlara açıkça meydan okumuştur. Güç kullanmama ilkesi ise ASEAN üyesi ülkelerin birbirlerine karşı açıktan savaş açmasını engellemiştir. Ancak gerilimin tırmanması halinde güç kullanmalarını engelleme konusunda ASEAN'ın kurumsal kapasitesinin o kadar da güçlü ve başarılı olmadığı/olmadığı da belirtilmesi gereken bir durumdur. Bu nedenle ASEAN bu tür çatışmaya neden olacak konularda kendisinden bekleneni karşılayamamaktadır.

Preah Vihear tapınağı ve çevresindeki alanların mülkiyeti konusunda Tayland-Kamboçya sınır anlaşmazlığı, bunun yakın zaman örneklerinden bir tanesidir. Müdahale etmeme ilkesi çerçevesinde ise Myanmar'a

yönelik sözde yapıcı ve esnek angajmanın uygulanması, bu normu sorgulanır hale getirmiş ve eleştirilmesine neden olmuştur. Ancak belirtilmesi gereken durum ise Myanmar'ın 1997'de ASEAN'a üyelik sürecinde ülkenin kötü insan hakları sicilinin, katılıma bir mani teşkil etmemesidir. İşte tam olarak bu noktada ASEAN'ı Avrupa Birliği'nden ayıran en temel düşünce ile karşılaşmaktadır. Bu ise ASEAN'ın kurulurken ilk hedefinin çatışmaların ortadan kaldırılması olması gerçeğidir. Ancak Avrupa Birliği'nde bu durum, daha farklıdır zira temel amaç iş birliğidir. Bunun sebebinin ise ASEAN'ın kurulduğu esnada Güneydoğu Asya bölgesinin içinde bulunduğu zor şartlar (Vietnam savaşı vb.) olduğu değerlendirmesi yapılabilir.

Ancak ASEAN içi sorunlar kesinlikle net bir çözüme kavuşturulamamıştır. Myanmar, ASEAN'ın dış ilişkilerinde bir sorun haline de gelmiştir. ASEAN bir yandan bütünlüğünü ve dayanışmasını korumaya çalışırken bir yandan da imajını ve güvenilirliğini sürdürmeye de çalışmaktadır. Sonuç olarak bazı ASEAN liderleri, gizli ya da açık bir şekilde, Myanmar hükümetini demokratikleşme sürecini hızlandırmaya çağırılmış ve bu konuda teşvik etmiştir. Bu tür bir angajman ASEAN liderlerinin daha önce tabu olarak görülen bir başka üye hükümetin iç politikasını açıkça eleştirmesine de olanak sağladı. Ayrıca bu durum Myanmar için de bir zorunluluk haline gelmiştir. Zira artık bölgesel birliğin ayrılmaz bir parçası olduğu için bu tür eleştirilere göz kapayamamakta ve gerekli adımları atma konusunda kendisi üzerinde bir baskı hissetmektedir.

ASEAN'ın üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesini sürdürmekte yaşadığı zorluklara bir başka örnek ise Arakandaki mülteci krizidir. Yüz binlerce Rohingya sığınmacı zulüm ve şiddetten kurtulmak amacıyla Myanmar'dan kaçarak komşu ülkelere akın etti. ASEAN'ın bu krize tepkisi ise gönderen, geçiş yapan ve kabul eden devletler arasında işbirliğine odaklanmış olsa da Myanmar'a Rohingya halkına yönelik muamelesini iyileştirmesi için baskı yapmakta da başarısız olmuştu. Zira bu son derece açık bir hükme muhalif bir davranış olarak değerlendirilmiştir.

7. Bölgede Kolektif Kimlik Farkındalığının Ölçülmesi

Taban düzeyinde kimliğin ölçülmesi gerçekten de zor bir meseledir. Üye ülkelerin halkları arasında şimdiye kadar ASEAN farkındalığı ve kimliği üzerine birçok çalışma yapılmıştır (Thompson, Thianthai ve Thuzar, 2016). 2005 yılında yapılan bir ankete göre Endonezya, Malezya, Singapur, Tayland, Filipinler ve Vietnam'daki mülakat katılımcılarının %60'ı ortak bir ASEAN kimliği hissetmektedir (Acharya ve Layug, 2012:14). ASEAN Vakfı adına 2007 yılında yapılan bir diğer anket de bölge halklarının ASEAN'a yönelik farkındalık ve tutumları incelenmiştir. Ankete ASEAN üyesi on ülkeden üniversite öğrencileri katılmıştır. Bulgular, bölgenin en iyi on üniversitesindeki öğrencilerin ASEAN'a yönelik yüksek düzeyde farkındalığa ve genel olarak olumlu tutumlara sahip olduğu sonucuna varmıştır. Hatta bazıları kendilerini ASEAN vatandaşı olarak dahi tanımlamıştır (Thompson ve Thiantai, 2007). Ancak anketin seçkin öğrencilerden oluşan katılımcıları, üye ülkelerin genel nüfusunu kesinlikle temsil etmemektedir. 2009 yılında yapılan başka bir anket ise topluluk inşasının önündeki engellere odaklanmıştır. Ankete katılanların yüksek bir kesimi entegrasyon sürecini engelleyen farklılıklar olarak ekonomik kalkınma, siyasi ve yasal sistemler, bilgi teknolojisi, eğitim geçmişleri, yoksulluk seviyeleri, iç çatışmalar ile etnik ve dini farklılıkları ifade etmişlerdir (Moorthy ve Benny, 2012).

Ortak bir kimliğe ne ölçüde ulaşıldığını değerlendirmek, hükümetler açısından zor bir konudur. Sosyal sınıflar arasındaki anket sonuçları arasında büyük farklılıklar oluşmaktadır. ASEAN nüfusunun ne kadarının kendisini birliğin ve bölgenin bir parçası olarak hissettiğini/gördüğünü gerçek anlamda ölçebilecek kapsamlı bir anket veya araştırma ise bulunmamaktadır. Bu araştırmalar kısıtlı ve dar kapsamlıdır. Dahası mevcut anket örnekleri çoğunlukla, tüm vatandaşları temsil etmeyecek önemli eğitim seviyelerine ve bilgiye erişime sahip kentsel orta sınıf elitlerden oluşmaktadır. Bu ise genel algıyı yansıtmaktan uzaktır.

Üye devletlerin hükümetleri tarafından daha güçlü bir ASEAN kimliği oluşturma girişimleri de olmuştur ki neredeyse her toplantı sonrasında buna kuvvetli bir vurgu da yapılmaktadır. Her ülkenin dışişleri bakanlığı

ve bir dereceye kadar da eğitim bakanlıkları bu çabaları ilerletmekle görevlendirilmiştir. Örneğin Endonezya Dışişleri Bakanlığı, ASEAN'ın genç elçileri, ASEAN Film Festivalleri, ASEAN Mutfak Festivalleri, gazetecilik gezileri, çeşitli yarışmalar ve ASEAN seminerleri, atölye çalışmaları ve tartışmaları gibi programlar aracılığıyla ASEAN farkındalığını teşvik etmektedir. ASEAN'ın nüfusu çoğunlukla genç olduğu için programlar lise ve üniversite öğrencilerine odaklanma eğilimindedir. Bölgesel düzeyde ise ASEAN Vakfı kolektif bir kimliği teşvik etmektedir. Çalışmaları arasında festivaller, burslar, tanıtım kitleri, araştırmalar, seminerler, tartışmalar ve çalıştaylar yer almaktadır.

ASEAN'ın üye devletleri arasındaki farklılıklar ciddi manada bir topluluk oluşturmaya zorlaştırmaktadır. ASEAN üyelerinin her biri farklı bir tarihe ve tecrübeye dayanır. Bununla birlikte üye devletlerin nüfuslarının çoğunluğu çeşitli etnik kökenlere ve dillere sahiptir. Dini çeşitlilik de üye devletler arasında hassas bir konudur (Temiz, 2020). Tayland, Laos, Kamboçya ve Myanmar'da Budizm temel din olarak bulunmaktadır. Endonezyalıları ile Malezya ve Brunei'deki Malay nüfus için İslam baskın dindir. Filipinliler ise Katolik'tir. Son olarak Singapur vatandaşları Konfüçyüsçülüğü tercih ederken, Vietnamlılar çoğunlukla agnostiktir. Ayrıca üye devletlerin siyasi, hukuki, ekonomik ve idari sistemlerinde de büyük farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca ortak dil meselesi de vardır. İngilizce ASEAN'ın resmi dili olmakla birlikte, Singapur hariç birçok ASEAN üyesinin ikinci, üçüncü ve hatta dördüncü dili konumundadır.

Bu ifadeler ışığında ASEAN'ın bir güvenlik topluluğu oluşturulmadan önce bir "biz" duygusuna ihtiyaç duyulduğunu vurgulayan Deutsch'un kavramsallaştırdığı güvenlik topluluğuna tam olarak uymadığı sonucuna varılabilir. Bu durumda belki de Acharya'nın ASEAN'ın kimlik inşasının devam eden bir süreç olduğu yönündeki tezi daha mantıklı bir bakış açısı sağlar. Eğer bir toplum, üyelerin ilişkilerini ve etkileşimlerini yöneten ortak değerlere dayanıyorsa ve topluluk biz duygusu ile ilgiliyse, o zaman ASEAN sadece bir toplum olabilmıştır. Ancak ASEAN'ın ve Güneydoğu Asya'nın geçmişine bakıldığında bu noktaya kadar gelmesi ve artık ortak bir kimlik meselesinden bahsedilmeye başlanması dahi büyük bir başarı olarak

değerlendirilebilir. Mahbubani de bu konuda hem fikirdir.

Mahbubani'nin barış için bir katalizör olarak ASEAN'a bakış açısı, örgütün çeşitlilik içeren bir bölgede istikrar ve işbirliğini teşvik etmedeki benzersiz rolünü vurgulamaktadır. Ayrıca Mahbubani, ASEAN'ın tarihsel olarak çatışma ve bölünmelerle dolu olan Güneydoğu Asya'da başarılı bir şekilde bir barış ekosistemi sağladığını savunmaktadır. Bu barışa katkıda bulunan başlıca faktörlerden biri, kurucu üyeler arasında başlangıçta onları işbirliği içinde birleştiren ortak komünizm tehdidiydi. Bu durum, bölgesel uyum ve işbirliğine öncelik veren güçlü liderlerin varlığıyla daha da güçlenmiştir. Mahbubani, ASEAN'ın hızlı merkezileşme yerine zaman içerisinde gelişimi ile karakterize edilen entegrasyon yaklaşımının, üye devletlerin ekonomik ve kültürel farklılıklarını etkili bir şekilde yönetmelerine olanak sağladığını da vurgulamaktadır. Bu yöntem, Avrupa Birliği'nin daha katı çerçevesiyle keskin bir tezat oluşturmakta ve ASEAN'ın uyum yeteneğini ortaya koymaktadır. Başarılarına rağmen insan hakları sorunları ve bazı üye ülkelerdeki demokratik gerileme gibi zorluklar da kabul edilmektedir. Bununla birlikte ASEAN'ın bölgesel istikrar ve refaha yaptığı önemli katkılardan dolayı "Nobel Barış Ödülü"ne layık görülmesi gerektiğini de savunan Mahbubani, tüm bu ilerlemeler sonucunda ortak bir kimlik hedefinin halen gerekli olduğunu ve bu yolda ASEAN'ın büyük mesafe kat ettiğini ifade etmektedir (Mahbubani ve Sng, 2017).

ASEAN'ın kimlik ve farkındalık açısından elitist bir örgüt olduğunu söylemek, ortak kimliğin yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla dayatıldığı düşünüldüğünde mantıksız gelmemelidir. Kimlik oluşumu bir hükümet politikası ve bilinçli bir sosyalleşme meselesidir. Devlet dışı aktörler ortak kimliğin teşvik edilmesinde rol oynamış olsalar da bu durum sadece ASEAN'ın elit kesiminin bir parçası olarak kalmıştır. Toplumun her kesimini hedef almak için hükümetlerin daha fazla devlet kurumunu ve özel sektörü harekete geçirmesi gerekmektedir. Ayrıca bölgede oluşacak daimi bir barış ortamının sağlanması ve teşvik edilmesi de bu ortak kimliğin tesisinde son derece stratejik bir konu olarak varlığını sürdürmektedir.

8. Sonuç

Bu çalışma ASEAN'ın kolektif kimliğinin oluşumunu devlet ve taban düzeylerinde değerlendirmiştir. Devletler düzeyinde, üyeler genellikle devletlerarası ilişkilerini yönetmek için müdahale etmeme, güç kullanmama, istişareye dayalı uzlaşma ve gayr-i resmîlik normlarını takip etmektedir. Ancak bu normların ihlal edildiği de olmuştur ve ortak bir ASEAN kimliği hâlâ yavaş gelişmektedir. Bu analiz ışığında, "Tek Vizyon, Tek Kimlik, Tek Topluluk", ne sadece bir slogan, ne de bir gerçekliktir. Ortak kimlik ise ancak ASEAN nüfusunun sadece belirli kesimlerinde, yani elitler ve devlet dışı aktörler arasında var olabilmektedir. ASEAN kolektif kimliğinin halkın tüm kesimlerinde yerleşik hale geleceğine dair iyimserlik hâlihazırda son derece geçerli ve kabul gören bir fikirdir. Bu konuda ASEAN'ın amacı ise nihayetinde "Tek Vizyon, Tek Kimlik, Tek Topluluk" teşkil etmektir. Ayrıca bu fikrin sadece ASEAN liderlerinin idealizmini veya hırsını değil, aynı zamanda insan odaklı ASEAN'ın gerçekliğini de temsil etmesi nedeniyle nihai hedef olarak da belirlenmiştir. Ancak söylenmesi gereken son söz ise ASEAN'ın henüz bu konuda emekleme aşamasında olduğudur.

Her ne kadar ekonomik entegrasyonun derinleştiği ve ASEAN'ın gelişmiş ekonomiler düzeyine ulaştığı bir yapı, bölgesel bütünleşmeyi ilerletebilir ve halklar tarafından daha güçlü bir şekilde benimsenmesini sağlayabilir olsa da yukarıda da belirtildiği üzere, bölge içinde yaşanan çeşitli siyasi ve etnik gerilimler, ortak bir kimliğin oluşumunu zorlaştırmaktadır. Örneğin, Myanmar'da Müslüman nüfus yalnızca dini kimlikleri nedeniyle sistematik şiddet ve soykırıma maruz kalmakta; Kamboçya ile Tayland, Budizm açısından sembolik öneme sahip küçük bir tapınak nedeniyle milliyetçi duygularla çatışma noktasına gelmekte; Singapur, kendi güvenlik politikaları doğrultusunda Malezya ve Endonezya'yı potansiyel tehdit olarak algılamakta; Filipinler, Malezya ile sınırı olan Sabah bölgesi üzerindeki tarihsel iddiasını sürdürmekte ve Tayland'ın güneyindeki Müslüman topluluklar devlet baskısını yoğun biçimde hissetmektedir. Tüm bu dinamikler, ASEAN içinde gerçek anlamda kapsayıcı ve sürdürülebilir bir ortak kimliğin inşasını ciddi şekilde engellemektedir. O halde anlaşılması gereken durum, öncelikle bu ortak kimliğin gelişmesi konusunda en temel engelin, yani

önleyici faktörün siyasi meseleler ve bölgesel sorunlar olduğu gerçeğidir.

İkincisi ise bu temel fikrin, yani ortak kimliğin oluşumu yolundaki en büyük engelin ekonomik olduğu ifade edilebilir. Gerçek anlamda Laos ile Singapur'un veya Brunei Darusselam'ın ortak bir kimlik ve aidiyet duygusunu paylaştığını ifade etmek mümkün değildir. Singapur ve Brunei'nin kişi başına düşen yüksek gelirleri ile karşılaştırıldığında Laos'un durumu, günde sadece beş dolar kazanabilen bir halkı ifade etmektedir. İşte bu fark, genel olarak zihinsel sınırların da oluşmasına neden olmakta, buna ek olarak bir ortak topluluk oluşumunu engellemektedir. Ne zaman Laos veya Kamboçya da bir Singapur, Malezya veya Tayland konumuna -ekonomik olarak- yükselirse, bu ortak kimlik meselesinin geçerliliği hakkında konuşulabilir. Aksi takdirde "biz" duygusunun oluşumu mümkün değildir ve sadece elitler katmanında konuşulan bir konu olmaya devam edecektir.

ASEAN ülkelerinin ısrarlı bir şekilde biz duygusuna ve ortak bir ASEAN kimliği oluşturmaya çalışmalarında belirli temel fikirler vardır. Öncelikli olan ise ASEAN'ın devamlılığıdır. Bu devam sorunu ancak bir ortak aidiyet mefhumuyla sorun olmaktan çıkabilir. Ortak bir kurumsal aidiyet, ekonomik olarak gelişmeye olumlu bir ivme kazandırabilir. Aidiyet ve ortak kimlik paylaşımı ile üye ülkeler arasındaki çatışma konuları da rahatlıkla yumuşak bir platformda müzakere edilebilir. Bölgenin tarihsel deneyimleri, ortak kimlik ve aidiyet inşasına yönelik olarak bölge ülkelerinin elitlerinin neden özel bir önem atfettiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca ASEAN sayesinde bölge ülkeleri yalnızlıktan da kurtulmaktadır. ASEAN onlar için dünyaya açılan kapıdır ve bu konuda son derece sağlıklı, tehdit teşkil etmeyen bir yapıyı simgeler. Bu durum ise bölge ülkelerinin tamamıyla menfaatinedir. Bu nedenle bölgesel aidiyet meselesi ile bir "biz" hissinin oluşumu, ASEAN için öncelikli stratejik bir konuya dönüşmüştür ve bu önemi hâlihazırda da devam etmektedir.

Kaynakça

Acharya, A. (2001). *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*. London: Routledge.

Acharya, A., & Layug, A. S. (2012). *Collective Identity Formation in Asian Regionalism : ASEAN Identity and the Construction of the Asia-Pacific Regional Order*. Aralık 17, 2024 tarihinde <https://www.semantic-scholar.org/paper/Collective-Identity-Formation-in-Asian-Regionalism-Acharya-Layug/e488f82b6d658781422605684d427d3e> adresinden alındı

Adler, E., & Barnett, M. (1998). *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.

ASEAN. (29 Kasım 2004). *Vientiane Action Programme*. Aralık 17, 2024 tarihinde <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/VAP-10th%20ASEAN%20Summit.pdf> adresinden alındı

ASEAN. (19 Haziran 2012a). *Hanoi Plan of Action*. Aralık 17, 2024 tarihinde <https://asean.org/hanoi-plan-of-action/> adresinden alındı

ASEAN. (11 Mayıs 2012b). *Declaration of ASEAN Concord II*. Aralık 10, 2024 tarihinde <https://asean.org/speechandstatement/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii/> adresinden alındı

ASEAN. (28 Haziran 2012c). *ASEAN Vision 2020*. Aralık 10, 2024 tarihinde <https://asean.org/asean-vision-2020/> adresinden alındı

Bellamy, A. (2004). *Security Community and Their Neighbors: Regional Fortresses or Global Integrators?* London: Palgrave Macmillan.

Buzan, B. (2004). *From International to World Society: English School Theory and the Social Structure of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Deutsch, K. W., Burrell, S. A., Kann, R. A., Jr, M. L., Lichterman, M., Lindgren, R. E., Wagenen, R. W. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton: Princeton University Press.

Mahbubani, K., & Sng, J. (2017). *The ASEAN Miracle: A Catalyst for Peace*. Singapore: NUS Press.

Makito, N. (1999). The Role of Non State Actors in Building an ASEAN Security Community. S. Sueo, & N. Makito içinde, *Road to ASEAN 10: Japanese Perspective on*

Economic Integration (167-19). Tokyo: Japan Center for International Exchange.

McLaren, L. (2006). *Identity, Interests and Attitude to European Integration*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Moorthy, R., & Benny, G. (2012). Is ASEAN Community Achievable?: A Public Perception Analysis in Indonesia, Malaysia, and Singapore on the Perceived Obstacles to Regional Community. *Asian Survey*, 52(6), 1043-1066.

Nischalke, T. (2002). Does ASEAN Measure Up? Post-Cold War Diplomacy and the Idea of Regional Community. *Pacific Review*, 15(1), 89-117.

Temiz, S. (2019). Kâğıt Kaplan- Zayıf Bir Pakt Olarak Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (Seato) Ve Bölgesel Siyasi Etkileri. *SBAD - Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 285-302.

Temiz, S. (2020). ASEAN'da Kollektif Kimlik İnşa Çabaları ve Sömürgecilik Etkisi. G. Çağar içinde, *Biz ve Ötekiler - Uluslararası İlişkilerde Kimlik Perspektifinden Dış Politika* (209-237). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Temiz, S. (2024). *ASEAN - Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Siyasi Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: Berikan.

Thompson, E. C., & Thiantai, C. (2007). *Awareness of and Attitudes towards ASEAN*. Jakarta: The ASEAN Foundation.

Thompson, E. C., Thianthai, C., & Thuzar, M. (2016). *Do Young People Know ASEAN?: Update of a Ten-nation Survey*. Singapore: ISEAS.

Tonnies, F., & Loomis, C. (1999). *Community and Society*. London: Routledge.

Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State. *American Political Science Review*, 88(2), 384-396.